

Metaforiniai ekonomikos terminai

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: ekonomikos terminai, metaforiniai terminai, stilistinis neutralumas, vaizdingumas

Būdingiausios mokslo kalbos stilistinės ypatybės (apibendrinimas, dalykinis tikslumas, ryškus dėstymo logiškumas, objektyvumas, glaustumas, išsamumas ir aiškumas) aptartos stilistikos darbuose (Pikčilingis 1971: 314–323; Župerka 1997: 81). Juose yra pabrėžiama, kad mokslo kalbai nebūdingas vaizdingumas ir emocialumas. Svarbų mokslo kalbos sluoksnį sudaro terminai, todėl ir jie pasižymi bendraisiais mokslo kalbos bruožais. Kazimiero Župerkos (1997: 81) nuomone, „[m]okslo kalbos dalykinį tikslumą lemia terminų ir šiaip vienareikšmių, tiesioginės reikšmės žodžių vartojimas.“ Vardijant svarbiausius terminams keliamus reikalavimus nurodomas terminų taisyklingumas, sistemiškumas, trumpumas, darybos patogumas ir stilistinis neutralumas (Gaivenis 2002: 36–50). Tačiau dažname moksliniame tekste galima rasti ir vaizdingų, ir metaforinių terminų, todėl kyla klausimas, kaip juos vertinti.

Ši mokslo kalbos problema nėra nauja, apie ją jau rašė Kazimieras Gaivenis (2002: 44–47) nagrinėdamas terminų stilistinį neutralumą, Vilija Celiešienė ir Judita Džežulskienė (2009 50–51) aptardamos profesinės kalbos pagrindus; taip pat yra ir atskirų straipsnių, skirtų metaforinių terminų bendrosioms problemoms (Baltrūnaitė 1998: 36–47), statybos metaforiniams terminams (Stunžinas 2006: 62–73); metaforų vartojimui mokslo populiarinamuosiuose tekstuose (Petrėnienė 2010: 129–134), metaforinių terminų vertimo į lietuvių kalbą sunkumams (Marina 2006: 98–108, Volungevičienė 2010: 23–27) ir kt.

Straipsnio objektas – metaforiniai ekonomikos terminai, rinkti iš *Aiškiamojo įmonės vadybos terminų žodyno* (2000), *Ekonomikos terminų žodyno*, parengė Rūta Vainienė (2007), *Ekonomikos terminų žodyno*, versto iš anglų

kalbos (1997), *Europos žodyno (Eurovoc)*. Metaforiniais terminais šiame straipsnyje vadinami perkeltinės reikšmės žodžiai, įvardijantys specialias sąvokas.

Straipsnio tikslas – išnagrinėjus metaforinio įvardijimo mokslo kalboje pagrindus apžvelgti metaforinių ekonomikos terminų struktūrą ir apibūdinti metaforinio perkėlimo ypatybes.

METAFORINIS ĮVARDIJIMAS TERMINIJOJE

Vaizdingumo svarbą mokslo kalboje, kartu ir terminijoje tiksliai nusakė K. Gaivenis (1991: 30): „Vaizdingumas nėra būtina mokslo kalbos ypatybė, o tik leistinas ir toleruotinas tam tikrose ribose. Jo vaidmuo nevienodas ne tik atskirų mokslo sričių kalboje, bet ir atskiruose žanruose.“ Tai gi tereikia aiškiai nusistatyti tas ribas ir stengtis jų neperžengti. Tačiau tai padaryti nėra taip paprasta, nes skiriasi skirtingų mokslo sričių objektai ir jų įvardijimo būdai.

Susidaro paradoksali padėtis – stilistikos tyrinėtojai pripažįsta, kad moksliniam stiliui vaizdingumas ir išraiškingumas nebūdingas, tačiau jie negali paneigti fakto, kad įvairių mokslo sričių terminijoje randama nemažai metaforų. Todėl ieškoma šio reiškinių priežasčių ir būdų, kaip mokslo kalboje (kartu ir terminijoje) suderinti dalykinį tikslumą ir žodžių vartojimą perkeltinėmis reikšmėmis.

Šitokią padėtį galima paaiškinti dvejopa metaforos samprata. Metafora apskritai suvokiama kaip „vieno daikto, reiškinių pavadinimo perkėlimas pagal kokį nors bendrą požymį, funkcijos ir tiesiog išpūdžio panašumą kitam daiktui ar reiškiniui pavadinti“ (Gudavičius 2009: 114), tačiau skiriamos dvi rūšys: kalbinės ir meninės metaforos. Kalbinės metaforos yra antrinės netiesioginės nominacijos rezultatas, jos išsaugo tam tikrą vaizdingumą ir semantinį dvilypumą, vartojamos nominaciniais ir komunikaciniais sumetimais. Šios metaforos yra objektyvios, sistemiškos ir atspindi kolektyvinį požiūrį į objektų loginius ryšius. Meninės metaforos vartojamos kaip stilistinės figūros, jos yra subjektyvios, individualios, atlieka estetinę funkciją (KPP 325–327). Būtent meninės metaforos nepageidautinos terminijoje, o kalbinės metaforos, kai jos yra vienintelis sąvokos įvardijimas, terminijoje vartojamos. Metafora mokslo kalboje pritapo todėl, kad ja yra lyginami du dalykai, o analogija yra vienas iš svarbiausių mokslinio mąstymo būdų. Audronė Bitinienė teigia, kad metafora „yra ne tik minties ar teksto puošmena, ji sietina su žmogaus protine veikla: padeda pažinti, struktūruoti, vertinti ir aiškinti pasaulio reiškinius“ (Bitinienė 2007: 36).

Mokslinis stilius nėra uždara sistema, nemažai terminų yra sutermininti bendratautės leksikos vienetai, jie į terminiją gali patekti jau vartojami perkeltine reikšme. Pavyzdžiui, *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – DŽ) teikiama žodžio *srautas* pagrindinė reikšmė „skysčio srovė, tėkmė“, antra reikšmė, artima pirmajai – „įvairių dalelių ar bangų srovė“: *Oro, dujų srautas. Vėjo srautas. Liepsnos srautas. Smėlio srautas. Šviesos, šilumos srautas. Elektronų srautas. Magnetinis srautas*. Kaip matyti, pastarąja reikšme terminas *srautas* vartojamas įvairių sričių terminijoje. Ekonomikos terminijoje šis žodis vartojamas perkeltine reikšme „nenutrūkstama eilė“: *keleivių, krovinių, prekių srautas* DŽ. Plg. specialesnius terminus: *kapitalo srautas* EV; *migrantų srautas* EV; *pinigų srautas* EV; *pinigų srauto diskontas* VŽ 26; *pinigų srautų ataskaita* VŽ 198.

METAFORINIŲ TERMINŲ STRUKTŪRA

Pripažįstant tai, kad ekonomikos terminijai metaforinis įvardijimas nėra labai būdingas, kaip tyrimo objektas pasirinkti įvairios struktūros terminai, kuriuose galima įžvelgti perkeltinės reikšmės žodžių vartojimą specialioms ekonomikos sąvokoms įvardyti.

Vientisiniai metaforiniai terminai ekonomikos terminijai nebūdingi, nes paprastai vieno žodžio neužtenka, kad būtų aiškus lyginimo pagrindas ir dėl jo atsirandanti perkeltinė reikšmė. Tokių terminų pasitaiko tik retais atvejais:

kai perkeltinė reikšmė nėra labai nutolusi nuo pirminės reikšmės ir galima numatyti, kokią sąvoką žodis reiškia, pvz., *atskalūnas* „vartotojas, kuris sąmoningai pareiškia nevertinantis kolektyvinio produkto, tikėdamasis galėsias tuo produktu pasinaudoti, nemokėdamas už jį visos kainos“ ETŽ 26;

kai perkeltinė reikšmė yra susijusi su termino atsiradimo istorija, tokie terminai suprantami tik specialistams, pvz., *atkarpa* „obligacijos palūkanos“ EŽ; šis pavadinimas kilęs iš popierinės obligacijos, turėjusios nukerpmas dalis, už kurias mokamos palūkanos. Nors šiandien obligacijos dažnai būna nematerialios, pavadinimas išliko.

Perkeltinės reikšmės žodžiai, kurie yra **sudėtinių terminų pagrindiniai žodžiai**, vartojami su apibūdinamaisiais žodžiais, pažyminčiais tą dalyką, kuriam suteikiama metaforinė reikšmė (nominacinės metaforos), pvz.: [*kainų*] *žirkklės* VŽ 138, [*mokesčių*] *našta* ETŽ 267, EŽ 174; [*kainų*]

burbulas EŽ 122. Tokie žodžiai gali turėti skirtingus apibūdinamuosius dėmenis ir sudaryti tam tikrą metaforinių terminų grupę: [*paramos*] *mechanizmas* EV, [*kainodaros*] *mechanizmas* EV, [*papildomasis prekybos*] *mechanizmas* EV, [*pinigų intervencijos*] *mechanizmas* EV, [*rinkos*] *mechanizmas* ETŽ 439, [*valiutų kurso*] *mechanizmas* EV; [*demografinis*] *augimas* EV, [*ekonomikos*] *augimas* EV, [*gamybos*] *augimas* EV, [*įmonės*] *augimas* EV, [*pramonės*] *augimas* EV, [*ūkio*] *augimas* EV; [*bendrijos*] *įplaukos* EV, [*biudžeto*] *įplaukos* EV, [*eksporto*] *įplaukos* EV, [*mokesčių*] *įplaukos* EV.

Perkeltinės reikšmės žodžiai, kurie apibūdina sudėtinio termino tiesioginės reikšmės pagrindinius termino žodžius (požymio metaforos) yra **sudėtinių terminų metaforiniai priklausomieji dėmenys**, pvz.: *šėšelinė* [*ekonomika*] EŽ 256–257, ETŽ 477; *bloga* [*paskola*] ETŽ 54, *geležinis* [*darbo užmokesčio dėsnis*] EŽ 96. Paprastai šie priklausomieji dėmenys būna būdvardžiai, rečiau dalyviai (*šliaužiančioji* [*infliacija*] ETŽ 479, EŽ 257) ar daiktavardžio kilmininkai (*nuodėmės* [*mokestis*] EŽ 190, *pagalvės* [*mokestis*] ETŽ 325, EŽ 197). Su tuo pačiu metaforinės reikšmės priklausomuoju dėmeniu gali būti sudaromi keli terminai (*auksinė* [*akcija*] EŽ 36; *auksinė* [*taisyklė*] EŽ 36).

Metaforiniai žodžių junginiai. Sudėtiniai terminai, kurių metaforinė reikšmė kyla iš žodžių junginio, yra specifiniai, žinomi tik specialistams, kai kurie iš jų bendresnės reikšmės ir nors jų lyginimo pagrindą galima numanyti, bet kokią sąvoką jie reiškia, neaišku, pvz.: *auksinis parašutas* EŽ 36, ETŽ 29; *auksinis rankos paspaudimas* EŽ 36, ETŽ 29; *nemokami pietūs* EŽ 185; *nuodų piliulė* ETŽ 312; *šoko terapija* EŽ 257; *Kinų siena* ETŽ 217.

Į ekonomikos terminų žodynus pateko ir autorinės metaforos, pvz., *nematoma ranka* EŽ 185 (rinkos kainų veikimo mechanizmą nusakanti Adamo Smitho metafora, neretai vartojamas praplėstas variantas *nematoma rinkos ranka*, kad būtų aišku, apie kieno ranką kalbama), *didysis brolis* EŽ 65 (totalią, didelę ir aktyvią valdžią nusakanti George'o Orwelo metafora). Šios metaforos ekonominiuose tekstuose yra įprastos ir vartojamos kaip tam tikrų reiškinių pavadinimai.

SEMANTINĖS METAFORINIŲ EKONOMIKOS TERMINŲ YPATYBĖS

Mokslo srityje metaforos kuriamos, nes siekiama nežinomus, neaiškius dalykus paaiškinti, atskleisti jų esmę, remiantis tuo, kas jau yra žmogui žinoma, pažįstama. Rusų mokslininkai (Ivina 2003: 62, Prochorova 1996: 41) iškelia metaforinio įvardijimo svarbą terminijoje; taip pat pabrėžiama, kad

šis reiškiny s būdingas technikos, medicinos ir kitų gamtos mokslų (botanikos) terminams, nes metaforos pirmiausiai kuriamos remiantis išoriniu panašumu, todėl jos sietinos su konkrečia leksika (Prochorova 1996: 41). Panašius polinkius lietuviškoje statybos terminijoje išvelgė ir Robertas Stunžinas: „Metaforinė požymių nominacija statybos terminijoje daugiausia vyksta pagal buities daiktų ir gyvūnijos pasaulio daiktų ypatybes. Metaforiniais terminų dėmenimis dažniausiai įvardijami požymiai pagal išorinį panašumą į daiktus ir metaforiškai įvardijamos paviršiaus ypatybės“ (Stunžinas 2006: 71).

Kitoks yra ekonomikos (taip pat ir kitų socialinių bei humanitarinių mokslų) objektas, čia dažniausiai nagrinėjami abstraktūs dalykai. Pagrindinis ekonomikos mokslo objektas yra žmonių ūkinė veikla, dažniausiai tenka įvardyti įvairius veiksmus, santykius, ryšius, ypatybes, todėl metaforos grindžiamos ne išoriniu panašumu (kaip technikos, statybos terminijoje), o funkcijų panašumu ar kitokiomis asociacijomis.

Ekonomikos terminijoje ryškus universalus metaforizacijos polinkis – **antropomorfizmas**, kai metaforų modelis – žmogus kaip socialinis subjektas. Reikšmės perkėlimo pagrindas yra žmogaus veiklą ir jos komponentus apibūdinantys žodžiai. Metaforiniai ekonomikos terminai kuriami remiantis įvairių kitų profesinės veiklos sričių realijas pavadinančiais žodžiais. Minėtini sudėtiniai terminai, kurių struktūroje yra žodžių, susijusių su karo, medžioklės sritimis ir pan., juose išryškėja asociacijos su jėga, prievarta, apgaule, t. y. neigiamais dalykais, pvz.: [šaltasis] *karas* EŽ 256; [kainų] *karas* EŽ 123, VŽ 135; *baltasis karžygys* EŽ 39, *juodasis karžygys* EŽ 121, *pilkasis karžygys* EŽ 216; [finansinė] *intervencija* EV, *intervencinė* [kaina] EV, *intervencinė* [paskola] EV, *intervencinės* [atsargos] EV, *intervencinis* [pirkimas] EV; [garso ir vaizdo įrašų] *piratavimas* EV, [kompiuterinis] *piratavimas* EV; [darbo jėgos] *medžiojimas* EV; [gyventojų skaičiaus] *spąstai* ETŽ 141; [likvidumo] *spąstai* ETŽ 247; [skurdo] *spąstai* EŽ 249, ETŽ 461; [darbuotojų] *verbavimas* EV; panašios neigiamos asociacijos kyla ir iš medicinos terminų, pvz.: [biudžeto] *injekcijos* ETŽ 53; *šoko terapija* EŽ 257; *nuodų piliulė* ETŽ 312; [pasiūlos] *šokas* EŽ 208.

Neutralesnės reikšmės yra metaforiniai ekonomikos terminai, kuriuose asociacijos siejamos su statybos (*kuriamasis griovimas* EŽ 150; [kainų] *lubos* EŽ 124; *priekinės durys* ETŽ 401, *užpakalinės durys* ETŽ 516) ar technikos terminais ([*paramos*] *mechanizmas* EV, [*kainodaros*] *mechanizmas* EV, [*papildomasis prekybos*] *mechanizmas* EV; [*fiskalinis*] *stabdys* ETŽ 127; [kainų] *barometras* ETŽ 190, [*finansinis*] *svertas* VŽ 200).

Metaforinis perkėlimas siejamas ir su kasdienius žmonių veiksmus reiškiančiais žodžiais, pvz.: [*pinigų*] *plovimas* EV, EŽ 219; *nemokami pietūs* „dykai gaunamos gėrybės“ EŽ 185; *atkarpa* „obligacijos palūkanos“ EŽ 33; [*mokesčių*] *našta* EŽ 174; [*skolų*] *našta* ETŽ 460.

Kultūrinės realijas atspindintys metaforiniai terminai vartojami rečiau. Teatro terminai ([*Bendrijos tarptautinis*] *vaidmuo* EV, [*socialinis*] *vaidmuo* EV; [*ekonominės raidos*] *scenarijus* EV) yra universalūs, jie būdingi ne tik ekonomikos, bet ir kitų mokslų terminijai. Išraiškingi terminai, į kuriuos įeina religinė leksika, jų požymiai lengvai nuspėjami, pvz.: [*mokesčių*] *rojus* „jurisdikcija, kurioje nerezidentams taikomi palyginti maži pelno mokesčiai arba jie apskritai netaikomi“ EŽ 175; *nuodėmės* [*mokestis*] „mokestis, mokamas valstybei už tam tikros visuomenėje smerkiamos veiklos vykdymą“ EŽ 190. Panašiai vertintini ir politikos terminai, pvz.: *balsavimas* [*kojomis*] „gyventojų emigracija iš šalies dėl nepriimtinių ekonominių sąlygų“ EŽ 39; *balsavimas* [*pinigais*] „vartotojų valios reiškimasis rinkoje“ EŽ 39.

Kaip matyti, abstrakčios ekonomikos sąvokos vadinamos ir abstrakčius, ir konkrečius objektus reiškiančiais žodžiais. Tiesa, bendrasis metaforizacijos polinkis konkrečios sferos žodžius perkelti į abstrakčiąją sferą nėra labai ryškus, tačiau vienas kitas kasdienių reikmenų pavadinimas pateko ir į ekonomikos terminiją, pvz.: [*valiutų*] *krepšelis* EV, VŽ 203; [*mokinio*] *krepšelis* EŽ 176, [*vartotojo*] *krepšelis* EŽ 276; [*kainų*] *žirklės* VŽ 138; *pagalvės* [*mokestis*] EŽ 197, *butelio kakliukai* „gamybos proceso silpnosios grandys“ EŽ 53.

Kitas ekonomikos terminuose pasitaikantis metaforos modelis yra **gamta (zoologinės, botaninės metaforos)**. Tiesa, jis vartojamas daug rečiau. Zoologinės metaforos ekonomikos terminijoje yra išraiškingos, gyvūnų pavadinimais įvardijami veikėjai, bet ne visuomet aiškus lyginimo pagrindas, kokios gyvūno savybės svarbios, nes tokie paprastai būna semantiniai skoliniai iš anglų kalbos, pvz.: *bulius*, plg. angl. *bull* EŽ 52; *lokys*, plg. angl. *bear* EŽ 160; *melžiamos karvės*, plg. angl. *cash cows* EŽ 166; *šunys*, plg. angl. *dogs* EŽ 257, EŽ 290; *tigrų* [*ekonomika*], plg. angl. *Tiger Economy* EŽ 262. Lietuvių kalboje gyvūnų pavadinimai gali kelti kitokių asociacijų nei anglų kalboje, todėl kartais verčiant pasirenkamas kito gyvūno pavadinimas, pvz., [*valiutų*] *žaltys*, plg. angl. *monetary snake* EV.

Botaninės metaforos ekonomikos terminijoje retokos, pvz., *sprendimų medis* VŽ 123, ETŽ 467. Tačiau viena iš ryškesnių ir dažnai vartojamų

metaforų siejama su augalų vegetacijos procesais, kurie gretinami su ekonomikos procesais: [demografinis, ekonomikos, gamybos, įmonės, pramonės, ūkio] augimas EV.

Ekonomikos terminams būdinga vandens metafora, lyginimo pagrindas – veiksmas, pvz.: [kapitalo] srautas EV, [migrantų] srautas EV, [pinigų] srautas EV; [kapitalo] nutekėjimas EV, [likvidaus turto] nutekėjimas [į užsienį] EV; [kapitalo] nutekėjimas [iš šalies] EV; protų nutekėjimas EV; įplaukos EV; [Bendrijos, biudžeto, eksporto, mokesčių] įplaukos EV. Greta sietusi ir metaforos, grindžiamos judėjimu, pvz.: [kapitalo] bėgimas EŽ 126, [kapitalo] judėjimas EV, [laisvas kapitalo] judėjimas EV, [prekių] judėjimas VŽ 150.

Grupė metaforų sietinos su fundamentinių mokslų sąvokomis, pvz., geometrijos, žyminčiomis erdvę, plokštumų padėtį, objektus, pvz.: [pinigų] erdvė EV; horizontalusis, vertikalusis [susitarimas] EV, horizontalioji [diversifikacija] VŽ 52, horizontalioji [integracija] ETŽ 150; horizontalioji [rinkodaros sistema] VŽ 154; vertikalioji [rinkodaros sistema] VŽ 157; vertikalusis [įmonės teritorijos planavimas] VŽ 68, [amžiaus] piramidė EV, [Maslowo poreikių] piramidė VŽ 111, [infliacijos] spiralė VŽ 176, ETŽ 163; [kainų ir darbo užmokesčio] spiralė ETŽ 199; [prekių] linija VŽ 150.

Yra nemaža grupė metaforinių ekonomikos terminų, kur lyginimo pagrindas yra ypatybės, t. y. fizinėms ypatybėms (tvirtumo, temperatūros, dydžio, švaros) suteikiama perkeltinė reikšmė, pvz.: lankstusis [darbo grafikas] EV, lankstusis [darbo laikas] EV, lankstus [išėjimo į pensiją amžius] EV, lankstusis [gamybos procesas] VŽ; karštieji [pinigai] EV, ETŽ 208, EŽ 129, VŽ 195; aukštoji [mada] EV, aukštoji [technologija] EV; šešėlinė [ekonomika] EV, EŽ 256; švarioji [pramonė] EV, švarioji [technologija] EV; didžioji knyga EŽ 66, ETŽ 77, didysis brolis EŽ 65; neskaidrus valiutos kursas ETŽ 306, tvirtoji valiuta ETŽ 512.

Atkreiptinas dėmesys į ekonomikos terminijai ypač būdingą priklausomųjų dėmenų požymių įvardijimą pagal vienos rūšies medžiagą (auksą), t. y. tos medžiagos vertę. Taip apibūdinamas dalykas įgyja ypatingos vertės reikšmę: auksinė [akcija] EŽ 36; auksinė [taisyklė] EŽ 36; auksinis parašytas EŽ 36, ETŽ 29; auksinis pasveikinimas ETŽ 29; auksinis rankos paspaudimas EŽ 36, ETŽ 29.

Atskirai būtų galima išskirti grupelę metaforinių terminų, kuriuose spalvoms suteikiamos tam tikros reikšmės. Juoda ir jos atspalviu pilka spalvomis tradiciškai žymimi neigiamai vertinami objektai, pvz.: juodoji [rinka]

EV, EŽ 121, VŽ 153; *juodasis* [sąrašas] EŽ 121; *pilkoji* [ekonomika] EV; su žalia spalva siejami ekologiški, tausojantys aplinką dalykai, pvz.: *žaliasis* [mokestis] EV; *žaliasis* [turizmas] EV; *žalioji* [energija] EV, EŽ 291.

Metaforiniai terminai gali įvardyti priešingybes, jų motyvacija aiški, kai vartojami antonimai: *baltasis karžygys* EŽ 39 / *juodasis karžygys* ETŽ 34, EŽ 121; *priekinės durys* ETŽ 401 / *užpakalinės durys* ETŽ 516. Ne tokios aiškos verstinės metaforos, kai semantinis supriešinimo pagrindas iš žodžių reikšmių neišsryškėja, pvz.: *didysis brolis* EŽ 65 „totalios, didelės ir aktyvios valdžios sinonimas“ / *naktinis sargas* „mažos ir ribotos valdžios sinonimas, priešingybė didžiajam broliui“ EŽ 180; *bulių rinka* EŽ 52 / *lokių rinka* EŽ 160.

Pagrindinė metaforinių ekonomikos terminų atsiradimo priežastis – vertimas iš kitų kalbų, tai akivaizdžiai rodo terminų įvairiomis kalbomis sugretinimas, dalį iš jų galima laikyti metaforiniais terminais, vartojamais keliose kalbose, pvz.: *pinigų intervencijos mechanizmas* (angl. *monetary intervention mechanism*), *valiutų kurso mechanizmas* (angl. *exchange-rate mechanism*, vok. *währungspolitischer Interventionsmechanismus*, pranc. *mécanisme d'intervention monétaire*); [*valiutų*] *krepselis* (angl. *basket of currencies*, vok. *Währungskorb*, pranc. *panier de monnaies*); [*pinigų*] *plovimas* (angl. *money laundering*, vok. *Geldwäsche*, pranc. *blanchiment d'argent*).

IŠVADOS

1. Metaforinių terminų vartojimas tam tikros mokslo srities terminijoje glaudžiai susijęs su tos mokslo šakos tyrimų objektais. Jei įvardijami konkretūs, aiškiai apčiuopiami ir dažnai vartojami ar matomi objektai, metaforinis įvardijimas remiamas išoriniu objektų panašumu, tikslųjų mokslų terminijos metaforos yra antrinės metaforinės nominacijos pasekmė. Ekonomikos moksle konkrečių objektų nėra labai daug, dažniau tenka įvardyti įvairius su reiškiniiais, veiksmais ar jų santykiais susijusius dalykus. Todėl metaforos remiasi funkcijų panašumu, įvairiomis asociacijomis, nemažai autorinių metaforų.

2. Dažniausias ekonomikos metaforinių terminų žodžių reikšmės perkėlimo pagrindas yra žmogaus veiklą ir jos komponentus apibūdinantys žodžiai, taip pat esama zoologinių, botaninių, geometrinių metaforų. Požymių metaforose perkeltinė reikšmė suteikiama fizinėms ypatybėms (tvirtumui, temperatūrai, dydžiui, medžiagai, spalvai).

3. Abstrakčios ekonomikos sąvokos vadinamos ir abstrakčius, ir konkrečius objektus reiškiančiais žodžiais. Tačiau bendrasis metaforizacijos polinkis konkrečios sferos žodžius perkelti į abstrakčiąją sferą nėra labai ryškus.

4. Metaforinius ekonomikos terminus pagal jų struktūrą galima suskirstyti į keturias grupes: 1) vientisiniai metaforiniai terminai reti, paprastai verstiniai (pvz.: *atskalūnas, atkarpa*); 2) metaforinę reikšmę turi sudėtinių terminų pagrindiniai žodžiai; tokių metaforinių ekonomikos terminų yra daugiausia (pvz.: *kainų, žirkklės, mokesčių našta, paramos mechanizmas*); 3) metaforiškai vartojami sudėtinių terminų priklausomieji dėmenys (pvz.: *šešėlinė ekonomika, šliaužiančioji infliacija, nuodėmės mokestis*); 4) metaforiniai žodžių junginiai, paprastai verstiniai (pvz., *auksinis parašutas, nuodų piliulė, šoko terapija*).

5. Metaforinis įvardijimas lietuvių ekonomikos terminijai nėra labai būdingas, nemaža metaforinių terminų dalis yra verstiniai. Tokių terminų motyvacija ne visuomet aiški ir jie nėra labai patogūs vartoti. Todėl verčiant metaforinius terminus iš kitų kalbų reikėtų įvertinti, ar lietuvių kalboje bus aiškiai suvokiamas jų semantinis pagrindas.

ŠALTINIAI

- DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys. 6 (elektroninis) leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas
- EV – *Europos žodynas* (Eurovoc), prieiga per internetą <http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main>.
- ETŽ – *Ekonomikos terminų žodynas*, Pass C., Lowes B., Davies L. [iš anglų kalbos vertė Z. Bareikytė, L. B. Žemaitytė, K. Francūzevičiūtė]. 2-asis papild. ir patais. leid. Vilnius: Baltijos biznesas, 1997.
- EŽ – Vainienė R. *Ekonomikos terminų žodynas*, Vilnius: Tyto alba, 2008.
- VŽ – Martinkus B., Neverauskas B., Sakalas A., Venskus R., Žilinskas V. *Aiškiamasis įmonės vadybos terminų žodynas*, Kaunas: Technologija, 2000.

LITERATŪRA

- Baltrūnaitė R. 1998: Metaforiniai terminai. – *Terminologija* 5, 36–47.
- Bitinienė A. 2007: *Publicistinis stilius*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Celiešienė V., Džežulskienė J. 2009: *Profesinės kalbos pagrindai*, Kaunas: Technologija.
- Gaivenis K. 1991: Lietuviškų terminų vaizdingumo klausimu. – *Lietuvių kalbotyros klausimai / Lietuvių leksikos ir terminologijos problemos* 29, 26–31.
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: tvarkybos ir teorijos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Gudavičius A. 2009: *Etnolingvistika*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Jakaitienė E. 2009: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Marina V. 2006: The Analysis of English Metaphorical Terms and their Lithuanian and Russian Equivalents from the Perspective of Linguistic Relativity. – *Tiltai* 2, 98–108.
- Petrėnienė O. 2010: Metaforų vartojimas mokslo populiarinamuosiuose tekstuose. – *Žmogus ir žodis* 1, 129–134.
- Pikčilingis J. 1971: *Lietuvių kalbos stilistika*, t. 1, Vilnius: Mintis.
- Stunžinas R. 2006: Lietuviški metaforiniai statybos terminai. – *Terminologija* 13, 62–73.

- Volungevičienė S. 2010: Metaforinių kolokacijų vertimo problemos. – *Kalbų studijos* 16, 23–27.
- Župerka K. 1997: *Stilistika*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Ивина Л. В. 2003: *Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем*, Москва: Академический Проект.
- KPP 2003: *Культура русской речи: Энциклопедический словарь справочник*, Москва: Флинта.
- Прохорова В. Н. 1996: *Русская терминология (лексико-семантическое образование)*, Москва: Филологический факультет МГУ.

METAPHORICAL TERMS OF ECONOMICS

The use of metaphorical terms in the terminology of a particular field of science is closely related to the research objects of that field. If concrete, tangible, frequently used or seen objects are being named, metaphorical nomination is based on the external similarity of objects; in this case a secondary nomination is quite common, for instance in terminology of building, engineering or biology. In economics there are not so many tangible objects, more often things related to various phenomena, actions, operations or relations are being named. Therefore metaphors are based on the similarity of functions and various associations; metaphors specific to particular authors are quite usual. On the whole metaphorical nomination is not very common in Lithuanian terminology of economics.

According to their relation with different language domains metaphorical terms of economics can be divided into three groups: 1) universal metaphors also widely used in other sciences with the usual transferred meaning (*prekių srautas* (flow of goods), *paramos mechanizmas* (support mechanism)); 2) common terms of economics, widely used by journalists (*kainų burbulas* (price bubble), *kainų žirkklės* (price scissors), *mokesčių našta* (tax burden), *kainų lubos* (price ceiling)); 3) individual metaphors created by particular authors or special metaphors which are known and understandable only to specialists (*nematoma ranka* (invisible hand), *lokių rinka* (bear market), *bulių rinka* (bull market), *valiutų žaltys* (monetary snake, currency snake), *baltasis karžygys* (White Knight), *juodasis karžygys* (Black Knight)).

Quite a lot of metaphorical terms in Lithuanian terminology of economics are translations, their motivation is not always identifiable and they are not always convenient to use, therefore when translating metaphorical terms from other languages it should be considered whether their semantic basis will be clear in Lithuanian.

Gauta 2012-12-27

Rasuolė Vladarskienė
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT-03227 Vilnius
E. paštas rasuole.vladarskiene@vgtu.lt